

20. YÜZYIL MODERNİZMİ TİPOGRAFI'DE İÇERİK VE BİÇİM İLİŞKİSİ

Arş. Gör. Fatih Kurtcu*

Öz: Bu çalışmada somut şiir ve fütürizm (on dokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başı) akımıyla başlayan tipografideki değişimler incelenmektedir. Tüm bu gelişmelerin ışığında bu makalede 20. Yüzyıl modern dönem akımları üzerinden Tipografi'de içerik ve biçim ilişkisi araştırılmıştır. Tasarımın temel amacı mesajı doğru ve etkili bir şekilde iletmektir. Modernist sanatçılar, mesajı iletmeye konusunda son derece yenilikçi olmuşlardır. Dönemin sanatçıları, klasik tasarım anlayışının estetik olgularını yıkan tasarımlarıyla tipografiye yeni bir soluk getirmişlerdir. Avrupa'da başlayan, Rusya'da karşılık bulan bu tasarım anlayışı 20. Yüzyıl dünyasını etkilemiş, edebiyatı, tiyatroyu, siyaseti, yayıncılığı vb. birçok alanı kapsamıştır. Bu tasarım anlayışı her ne kadar birçok (Fütürizm, Konstrüktivizm, Dadaizm De Stijl ve Süprematizm), izm'le anlatılsa'da bütün bu akımları birçok yazar "Yeni Tipografi" başlığı altında toplamaktadır. Yeni Tipografi akımının öncüleri içeriği biçim ile güçlendirerek anlatmaya çalışmışlardır. Modernist sanatçıların, çalışmalarında içerik, sadece okunması gereken bir yazıdan daha farklı görselleştirilmiştir. Tipografi görsel bir görünümle sadece bilginin görselleştirilerek okunması ve okutulmasının dışında biçimsel bir gösterge olmuştur. Kullanılan karakterler düşünce ve fikirleri ifade etmenin bir yolu olarak kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tipografi, İçerik ve Biçim, Modernizm, Somut Şiir, Fütürizm, Dadaizm, Yeni Tipografi.

20th CENTURY MODERNISM; THE RELATIONSHIP BETWEEN CONTENT AND FORM IN TYPOGRAPHY

Abstract: In this study examines the changes in typography starting with concrete poetry and futurism (late nineteenth and early twentieth centuries). In the light of all these developments, this article explores the relationship between content and form in Typography through 20th century modern period movements. The main purpose of the design is to convey the message accurately and effectively. Modernist artists have been highly innovative in conveying the message. The artists of the period brought a new breath to typography with their designs that destroyed the aesthetic of classical design. This understanding of design, which began in Europe and was found in Russia, influenced the world of the 20th century and included literature, theater, politics, publishing and so on. covered many areas. Although this view of design is described (Futurism, Constructivism, Dadaism, De Stijl and Suprematism), this art movements are collected by many authors under the title of "New Typography". The pioneers of the new typography movement tried to explained the content by strengthening it with form. In the works of modernist artists, the content is visualized differently than a text that should be read only. Typography has been a visual element with a visual appearance other than the visualization and reading of information. The characters used were used as a way of expressing thoughts and ideas.

Keywords: Typography, Form and Content, Modernism, Concrete Poetry, Futurism, Dadaism, New Typography.

Giriş

İşlev mi önemli estetik mi? Bu soru yüzyıllar boyunca tartışılmış, sayesinde birçok akım başlamış ve kapanmıştır. Bu sorunun sanata katkısını anlayabilmek için sorunun çıkardığı

* Araştırma Görevlisi, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Bölümü.

tartışmaların ve gelişim sürecinin tarihine bakmak gerekir. Çin ve Kore'de Gutenberg'den iki yüzyıl önce ahşap ve metal harfler ile baskı yapılıyordu. Ancak Gutenberg hareketli hurufat sistemi ile yeni bir devri açtığını biliyor muydu? Tipografi terimi Gutenberg (15. Yüzyıl ortaları) döneminde ortaya çıkmıştır. Harf kesimcisi, dizimcisi, baskıcısı vb. gibi süreçlerden geçen baskı tekniği tipografi terimi ile anlatılmıştır. 19. Yüzyılda artık bu terimin anlamı genişlemiş ve günümüzde de genişlemeye devam etmektedir. Yaklaşık dört beş yüzyıl boyunca tipografi gelişmiş ancak milat sayılacak gelişmeler 19. yüzyılda -taşbaskı, foto gravür ve foto klişe sonrasında linotype ve monotype aletleri- olmuştur. Endüstri devrimi (19. Yüzyıl ortaları) bütün hayatı etkilediği gibi tipografiyi de etkilemiş ve değiştirmiştir. Dönemin mühendisleri tasarım yapmaya başlamış ve estetikten yoksun işlevin önde tutulduğu tasarımlar üretmişlerdir. Estetiğin daha önemli olduğu savını öne atan dönemin tasarımcıları (William Morris, şair, desinatör, yazar ve ressam) Arts and Craft hareketinin doğmasını sağlamıştır. William Morris sadece kitap, font ve baskı alanında değil tasarımın birçok (mobilya, kumaş, vitray, duvar kağıdı v.b.) alanında ürünler üretmiştir. Morris'in yaptığı çalışmaların estetik olduğu söylenebilir, bununla birlikte işlevselliği tartışılabilir. (bkz. Şekil 1).

This is the Golden type.
 This is the Troy type.
 This is the Chaucer type.

Şekil 1: Arts and Craft hareketinin öncüsü William Morris'in çalışmalarından örnekler

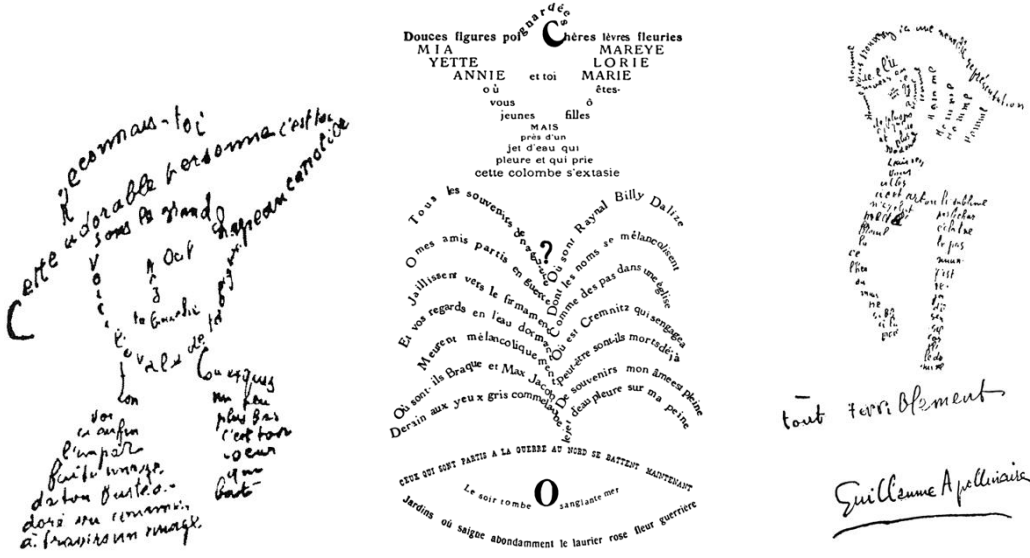
Akımlar ve anlayışların biri bitip diğeri başlamaz, iç içe girebilir, hala devam edebilir, birbirini etkileyebilir ve bir akıma karşı olarak çıkabilir. Somut Şiir, Fütürizm, Konstrüktivizm, Bauhaus, Dadaizm, De Stijl vb., tipografiyi etkileyen önemli akımlardır.

“20. Yüzyıl başlarında yazılı sözcüklere dışavurumcu özellikler eklenmeye başlamış; Fütürizm De Stij, Dadaizm ve Konstrüktivizm gibi akımlar tipografiyi anlam-biçim ilişkilerine dayalı bir sanat dalı haline getirmiştir” (Becer, 2009, 66).

“Tipografi, metin bilgilerinin görsel temsilidir. Her tipografik düzenlemenin bir metnin görüntüsünü oluşturduğu, ancak bu görüntünün soyut olabileceği iddia edilebilir. Johannes Gutenberg'in onbeşinci yüzyılda hareketli hurufat baskı yöntemi, soldan aşağıya, sağdan sola doğru düz çizgilerle yazma biçimini güçlendirdi. On dokuzuncu yüzyılın başına gelinceye kadar, sanatçılar bu kurallara aykırı davranmaya başladı. Christian Morgenstern ve Stephane Mallarme'nin beğenisinin yanı sıra, Guillaume Apollinaire, şiirsel yazmayı görselleştirme devrimci fikrini sundu. Metin ve imgeyi görsel olarak zorlu tipografik kompozisyonlara kaynaştırma girişimi, fütürizm, Dadaizm ve hatta yapılandırmacılığın dahil olduğu her tipografik sanatın ilham kaynağı oldu” (Hillner, 2009, 12).

Tipografi çerçevesinde 20. Yüzyıl Modernizmi

Modern dönem ile birlikte tipografi, işlev ve estetikten fazlasını ifade etmekte ve içerik ile bağlantı kurması sağlanmaktadır. Yazılar sadece yazı değil aynı zamanda içeriğin bir taşıyıcısı konumuna gelmektedir. Sarıkavak'a göre; Fransız şair Stephane Mallarme, 1897'de yayınladığı “Un Coup de Des” adlı şiir kitabında alışıldık sıradan bir dizgi yerine içeriğe bağlı olarak satırları yeni ve umulmadık bir biçimde (çağdaş tipografide ‘serbest hizalama’ ya da ‘sezgisel istifleme’ denilen bir anlayışla) yerleştirir. Böylelikle okuru düşünmeye sevk eder. 1918'de Guillaume Apollinaire yayınladığı “Calligrammes” adlı şiir kitabında ortaya koyduğu yaklaşımla -yani dizgiyi görsel bir endişeyle düzenleme şiirin sözcüklerini görsel metaforlara (eğretilemelere) dönüştürme çabası- çağdaş tipografinin ilk kavramsal arayışlarını oluşturur” (2013, 27). (bkz. Şekil 2)

Şekil 2: Kavramsal Tipografi'nin önemli örneklerinden, Guillaume Apollinaire yayınladığı "Calligrammes" adlı şiir kitabından bazı sayfalar (Apollinaire, 1917)

19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında gelişen bu akıma somut şiir denilmektedir. "...ilk aşamada görünen, sadece şairin değil her insanın görebileceği bir şeyken, son aşamadaki görsellik, sanatçının dil ve biçim estetiğiyle "yarattığı", sanatsal bir şeydir; dolayısıyla özel bir okuma gerektirir. Ve Şekil, imgesellikten çıkar, "somut"laşır. Böylece şair, şiirin iç ve dış boyutlarını genişletir, derinleştirir; duyumları ve algıları karıştırarak okuru şaşırtır, düşündürür; eserinin yorum ve okuma olanaklarını arttırır, çeşitlendirir." (Alpaslan, 2005, 4).

Şiirin olanaklarını genişleten ve mimarlık, resim, heykel, fotoğraf gibi sanat dallarıyla bağlarını güçlendiren bu deneysel şiir anlayışı, çağdaş dünyanın bilimsel ve toplumsal değişmelerinin bir sonucu olduğu kadar, edebiyatın bütün bu olup bitenlere verdiği tepkinin de görsel bir ifadesidir. Bu nedenle hem evrenseldir hem de okura sunduğu okuma çeşitliliğiyle bireyseldir. Somut şiir, tasarlayıcısı ile okurunu aynı ortamda birleştirir; çoğul okuma fırsatları yaratır. Okur, görsel olarak kendine sunulan sorunu, önce gözleriyle sonra aklıyla algılar ve sonsuz sayıda yoruma ulaşabilir. Bu, başlangıçta yadırgatıcı ve zorlayıcı bir okuma biçimi olmasına rağmen, zamanla okuru da içine alan bir yaratma edimidir aslında. (Alpaslan, 2005, 5).

Becer'e göre: Bir yazar, yazdığı şeyi gerçeklik boyutuna da taşıyabilmelidir. Yazarın düşünceleri size kulak yoluyla değil, göz yoluyla ulaşır. Bu nedenle: bir yazarın düşüncelerini iletmede ses ve jestleri kullanmasına benzer beri biçimde, tipografik formlar da aynı iletiyi görsel (optik) yoluyla aktarabilmelidir (2010, 135-136).

Sözcüklerin görsel bir düzenlemeyle sunulduğu bir diğer akım fütürizmdir. Kavramsal tipografi uygulamalarının öncü temsilcileri fütüristlerdir. Fütürizm edebiyat ile başlamış bir

akım olmasına karşın tasarıma uygulanması uzun sürmemiştir. Akımın sanatçıları manifestolarında durağanlığı, sıradanlığı ve kuralları yıkmak ve yerine cesareti, yeniliği ve gözüpekliği getirmek istediklerinden bahsetmektedirler. Çalışmalarında da görüldüğü üzere alışılmadık ve oldukça yenilikçidir (bkz. Şekil 3).

Fütürist sanatçılar geleneksel tipografi anlayışının yerine yeni bir tasarım koymuşlardır. Bu çalışmalarını deneysel diye nitelendirmek tartışmalı bir konu olabilir ancak “yeni” ve “yenilikçi” olduğu açıktır. Gutenberg döneminde hareketli harufat makinesinin keşfi ile soldan sağa ve yukarıdan aşağıya dizilen klasik tipografi, serbest dizge anlayışıyla yeniden yorumlanmıştır. Öyle ki burada amaç tipografinin birincil amacı olan okunurluk ve okutabilirlikten fazlasıdır. Harfler, sözcükler ve yazılar artık bir tasarım unsuru olarak kullanılmakta ve içerik yansıtılmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında Apolinerri’in yaptığı çalışmalarla benzerlikler taşımakta ve kavramsal bir anlayışla tipografi yeniden yorumlanmaktadır.

Şekil 3: F.T. Marinetti'nin çalışmalarından, sırasıyla: Hürriyet Sözleriyle Fütürist, Fütürist Manifesto Kitap Kapağı, Zang Tumb Tumb'un Kitap Kapağı

(Armstrong, H. (2012). Çev. Uslu, M.E. Grafik Tasarım Kuramları. İstanbul: Espas Yayınları)

Bektaş'a göre; Serbest, dinamik ve bir torpil gibi düzenlenen sözcükler yıldızların hızını, bulutları, uçakları, trenleri, dalgaları, patlamaları ve atomları anlatmak için kullanılmaktaydı. Fütürizmle birlikte 'serbest tipografi' ve 'özgürlüğüne kavuşan sözcükler' adları altında basılı sayfada yeni ve resimsel nitelikli tipografik bir tasarım doğmuştu (1992, 43-44). Sarıkavak'a göre; 450 yıl boyunca sürmüş klasik tipografi kültürünü 20. yüzyıl'ın ilk çeyreğinde Fütürizm başka açılımlara yönlendirmiş böylelikle kavramsal tipografinin ilk kıvılcımlarını ateşlemiştir (2013, 28).

Marinetti bu çalışmalarında içerik ile biçimi buluşturmaya çalışmıştır. Örneğin Zang Tumb Tumb adlı kitap çalışmasını, savaş muhabiri olarak Balkan savaşını izlemeye Edirne'ye (kitabın üzerinde Adrianopoli ve 1912 yazısı okunabilmektedir) gelmesinden sonra yapmıştır. Balkan Savaşı sırasında Bulgar bombardımanı altındaki Edirne şehrinin bombalar ile yakılıp yıkılışını göklere çıkarır. Marinetti bu içeriği tipografinin olasılıkları ile ifade etmeye çalışır. Burada yazılar top atışı, mermi ve kemik parçalarının yerini almıştır.

Şekil 4: F.T. Marinetti "Poem by marinetti" isimli çalışması

<http://futureofthebook.org/blog/archives/scrabrrrrraannng.low.jpg>

Fütüristlerin lideri; bir şair, roman yazarı ve manifesto yazarı olan F. T. Marinetti'nin "Poem by marinetti" isimli çalışması (bkz. Şekil 4) ile şiirde tek düzeliği provoke etmeye çalışmaktadır. Çalışma bir şiirin sıra dışı anlatımı olup bir topçunun aşkını anlatmaktadır. Şiirde tek etki aynı anda bağırarak birçok insan gibi görünüyordu, yine de şiirinin başlığı öndeki topçunun kendi aşığına geri dönmesini anlamındaki bir harf ile ana fikri veriyordu. Fakat Marinetti'nin işareti topçunun söylediği kelimeleri temsil etmiyor, bunun yerine kelimeler topçunun duyduğu sesleri temsil ediyordu (<http://futureofthebook.org/blog/category/marinetti/>). Çalışmada, şiiri okuyan kadın, (çalışmanın alt tarafında görülmektedir) sevgilisinin savaşta yaşadıklarını aynı zamanda

duyabilmektedir. Çalışma biçim olarak da sıkıcı bir kompozisyona sahip değildir. Harflerin büyük, küçük, açılı, çeşitli yazı karakterleri ile sunumu kompozisyondaki kontrast etkisini artırmış ve tekdüzelikten çıkarmıştır. Kompozisyonda yukarıdan başlayıp aşağıya doğru bir akış olmakla birlikte arada top patlamaları gibi uçları sivri biten bazen yazının üstüne gelerek okunmasını zorlaştıran ama aynı zamanda anlamı güçlendiren öğeler kullanılmıştır. “Fütürizm, statükoya ve geçmişin bunaltıcı ağırlığına karşı şiddetli bir tepki olarak ortaya çıktı: Akımın temsilcileri modern uygarlığı heyecanla bağrına basıyor, makinelerin güzelliğine övgüler düzüyordu. Sihirli görsel efektlere başvurmadan devrimi ve hareketi ifade etmeye çalışan Fütürist sanatçılar, iki boyutluluğun sınırlarını zorlayan yeni ifade biçimleri araştırıyorlardı... Fütüristler, tipografide biçimin içerik üzerinde yoğunlaşması gerektiğini savunuyordu.” (Spencer, 1990, 15) Bu anlamda bakıldığında tipografi sayesinde biçim ve içeriğin aynı anda sunulma çabaları görülmektedir.

Tipografiyi görsel eleman olarak kullanan diğer sanatçılar ise Dadaistlerdir. Torun’a göre; Dadaist sanatçılar, tipografik öğeleri görsel elemanlar olarak, sözcük anlamlarından bağımsız, estetik ve kompozisyonel değerleri ile kullanmışlardır. İnsanın, harfleri oluşturan sembolleri tanıyıp bir araya getirerek sözcük anlamı oluşturma eğilimi bulunmaktadır. İnsanın bu eğilimine meydan okur biçimde, dadaist çalışmalarda hareket, yazının yazı olma özelliğinden sıyrılıp, tıpkı resimdeki gibi, bir imge olarak düzenlenmesi ile varolabilmektedir (2014, 16). Foste’ye göre; “Önceki sanat akımlarının aksine, sadece toplumun üst kesimlerine hitap etmeyen Dada için herkesin söyleyecek bir sözü olmuştur. Karşı olma düşüncesinin cazipliği aslında Dada’dan önceki ve sonraki sanat akımlarının benimsenmesinden anlaşılabilir. Ancak Dada’nın asıl cazibesi; yoğun bir nefretten doğmasıdır. Katliamlara ve budalalığa duyulan nefretin yanında, teknolojinin ilerlemesiyle oluşan aptallığa karşı da Dadaizm büyük nefret barındırmaktadır” (2009). (bkz. Şekil 5).

Özpınar’a göre: Dadaist tipografi ise bir gereklilik, bir karşı duruştur. Farklı karakter biçimleri ve çizgi boyutları kullanılır, yüzeyler ve dekoratif noktalamalar ile gravür gibi teknikler kullanılır. Bu tercihlerin nedeninin, bir karşı duruş oluşturma yanısıra, sözcüklerle iletilmek istenen anlamı güçlendirmek olduğu söylenebilir.” (2009, 51-52).

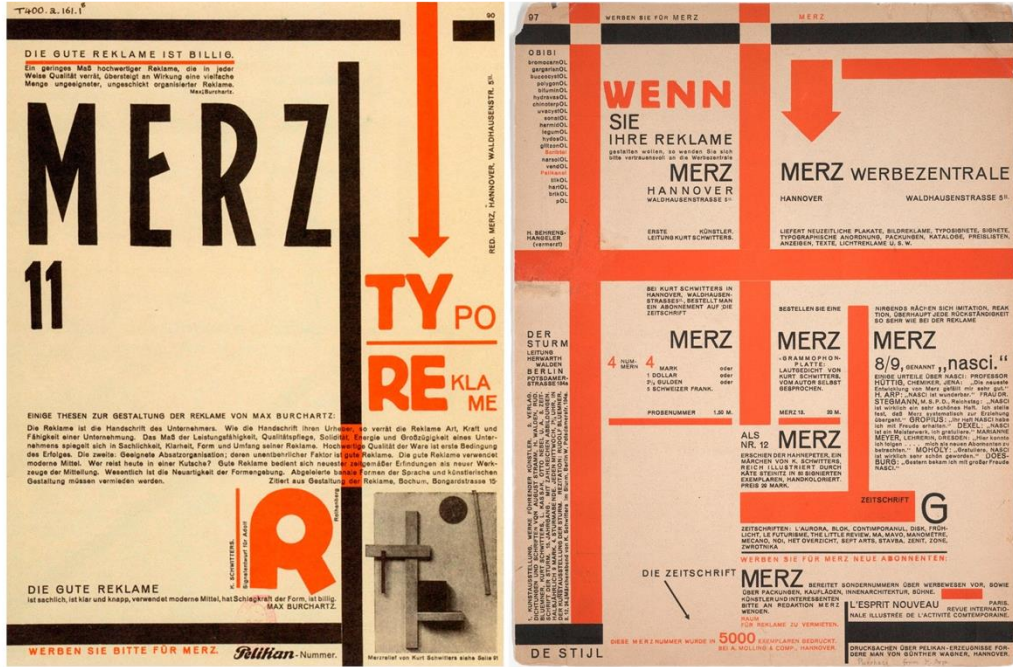
Becer’e göre: Alman Dadacılarından Hannah Höch, bütün amaçlarının makine ve endüstri dünyasının nesnelere sanat dünyasıyla bütünleştirmek olduğunu söylüyordu. (2010, 147) Höch, bu cümlesiyle işlev ile estetiği birleştirmek istediğini bu şekilde ifade etmiştir. Endüstri dünyası işlevsel nesnelere seri üretim ile üretmeyi amaçlarken burada sanat, estetik için kullanılmıştır.

Şekil 5: Kurt Shiwitters ve Theo Van Doesburg tarafından düzenlenmiş bir Dada etkinliği için afiş tasarımları (https://en.wikipedia.org/wiki/Tristan_Tzara)

Hugo Ball, Tristan Tzara, Raoul Hausmann ve Kurt Schwitters akımın önemli sanatçılarıdır. Daha önce hiç yapılmamış olanı hiç denenmemiş olanı diğerlerinden farklı olmak adına yapan Schwitters Merz dergisi 11. Sayısında yaptığı “Typoreklame” kısmını şöyle açıklıyor: “Sanatsal tasarımın bir reklamın değerini oluşturan şey olduğu konusunda reklamverenleri daha da büyük ölçüde ikna etmeyi umuyoruz” (Schmalenbach, 1970, 175). Schwitters’ın (Merz 11, Typoreklame, 1924, Letterpress, MoMA) basılı medyada, yazılı ve görsel bağlamda çığır açan çalışmalarından biridir. 1923 yılında Schwitters tarafından başlatılan Merz Dergisinin içeriği, şiir, nesir, sanat ve reklam gibi çeşitli sanatsal eklektik formlar içeren ve De Stijl, Konstürktivizm çeşitli Avangard ve Dada gibi sanatsal hareketleri temsil etmektedir. Merz dergisi, Schwitters'in kendi farklı çalışmalarını teşvik etmek için bir platform görevi görürken avangard sanatçıları bir araya getirdi. Dergi dönemine göre çok farklı bir görünüme sahipti. Koyu kırmızı ve siyah çizgileri, düzensiz konumlandırılmış negatif alanı, sadeleştirilmiş trnaksız yazı karakterleri ve asimetrik yerleşimi ile Merz dergisi, Bauhaus'ta uygulanan çarpıcı Konstruktivizm stilini andırmaktadır. Hem Avrupa hem de Rusya’da yayınlanan diğer dergilerde ve kitaplarda dikkat çeken bu estetik, en yenilikçi, cesur ve güncel grafik tasarım trendini örneklemektedir. Schwitters'in kompozisyonuna özgü olan, sayfalarındaki alanın öngörülemez, düzensiz ve canlı kullanım ile metnin ve sayfa arasında kalan boşluğun dinamik düzenlenmesi, sanatçının tipografinin yaratıcı olanakları konusundaki farkındalığını ve grafik tasarımın sanata sanatını yükseltme isteğini vurgular. Schwitters dönemine göre yaptığı çalışmalar ile yaratıcı ve farklı çalışmalar üretmiştir. Bu çalışmaları grafik tasarımın sınırlarını zorlamış bunu tipografi

aracılığıyla yapmıştır. Schwitters tipografinin yaratıcı biçimleri ile içeriği yansıtmaya çalışmıştır. (bkz. Şekil 6).

Şekil 6: Kurt Shiwitters, Merz 11, Typoreklame, 1924, sol: kapak sağ: reklam sayfası
<http://indexgrafik.fr/kurt-schwitters/>

Schwitters'in grid oluşturan kalın çizgiler üzerinde yazı kullanımı, yazı bloklarının başka çizgi ya da satırlarla kesilmesi ve resimlerin asimetrik olarak dengelenmiş kompozisyonlar içine yerleştirmesi gibi öncü tasarım uygulamaları, geleneksel formları yıkan Yeni Tipografi yaklaşımının en önemli örnekleri arasına girmiştir (Becer, 2010, 99).

İçeriği, Tipografinin olasılıkları sayesinde okuyucuya yeni bir ifade biçimi olarak sunan önemli sanatçılardan biri de El Lissitzky'dir. Konstrüktivizm ve Süprematizm akımlarını benimseyen sanatçı, yaptığı yenilikçi tasarımlar ile tipografi ve grafik tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Sanatçının, Vladimir Mayakovsky'nin on üç şiirinin yer aldığı "Dlya Golosa" adlı kitap tasarımı 20. Yüzyıl tipografisi için milat taşlarından olmuştur. (bkz. Şekil 7).

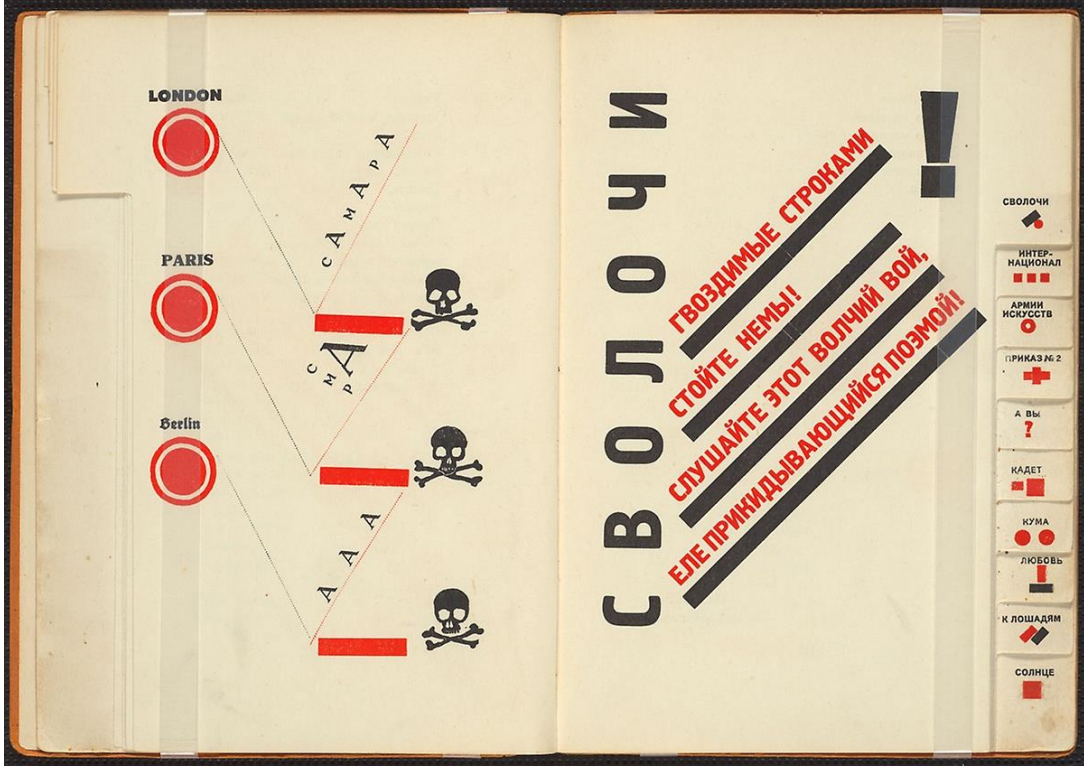

Şekil 7: El Lissitzky, Dlya Golosa, 1923

https://pbs.twimg.com/media/CAKCu8_U8AAbtJI.jpg

Sanatçı, bu kitabı görsel (resim, fotoğraf) kullanmadan tasarlamış, harfler ve şekillerden oluşturmuştur. Sözcüklerin işiterek değil, görerek öğrenileceğini savunan Lissitzky derinlik, perspektif, büyüklük küçüklük, renklerin üst üste konumlandırılması, negatif boşluklama ve kontrast etkilerini harfler ile vermeye çalışmıştır. Düşüncelerin harfler ile somutlaştırılabileceğine inanan Lissitzky bu kitapta, şiiri tipografi ile görselleştirerek daha güçlü okuma (görme) biçimleri yaratmıştır. Sanatçı, klasik el yazmalarının, tüy kalemlerin, mürekkep ile kullanılan hokkaların döneminin geride kaldığını, artık tipografinin gücüyle daha etkili yeni anlatım biçimleri yaratılabileceğini göstermiştir.

Sanatçı tipografi sayesinde içeriği vurgulayarak, üslupla uyum içinde kullanılabileceğini söylerken, yaptığı tasarımlarla optik olarak güçlü ifadeler yakalamıştır. Sanatçının Dlya Golosa kitap tasarımında yaptığı yeniliklerden biri de fihrist yapısıdır. Kitabın sağ sayfalarında uyguladığı fihrist yapısında her şiir için aynı zamanda semboller tasarlamıştır. (bkz. Şekil 8).

Şekil 8: El Lissitzky, Dlya Golosa, 1923

https://pbs.twimg.com/media/CAKCu8_U8AAbtJI.jpg

Dönemin sanatçıları yaptıkları çalışmalar ile birbirlerini etkilemiştir. Örneğin El Lissitzky'nin Moholy-Nagy'nin çalışmalarında etkisi büyük olmuştur. Modernist sanatçılar sık sık bir araya gelmekte sergiler açmakta ve birlikte yayınlar çıkarmaktadır. Dadacıların Weimar'da buluşmaları gibi Gropius'un etkisi ile Bauhaus okulunda verdikleri dersler bu sanatçıları birbirine yaklaştırmıştır. Fransız, İtalyan, Rus ve Alman gibi farklı ülkelerin sanatçıları, tasarımın dili ile bir araya gelmişlerdir. Sanatçılar, Kübizm, Fütürizm, Ekspresyonizm, Konstrüktivizm, Dadaizm, De Stijl ve Süprematizm ve bütün izm'leri tasarım yapmak için çekinmeden kullanmışlardır. Öyle ki bu sanatçıları tek bir izm'le tanımlamak çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Bununla birlikte tüm bu sanatçıların ortak noktalarından birisi de tipografidir. Yukarıda da örnekler ile değinildiği gibi, modernist sanatçıların çabaları tipografi ile içeriği etkili bir şekilde aktarabilir miyiz? sorusu üzerine yoğunlaşmıştır. Bunu tasarımları ile yenilikçi ve etkili bir şekilde sundukları, içerik ile biçimi birleştirmeyi başardıkları görülmektedir.

Sonuç

Modern dönem akımlarının öncüleri, tipografiyi yoğun bir şekilde kullanarak manifestolarını, vermek istedikleri mesajlarını güçlü bir şekilde anlatmayı başarmışlardır. Öyle ki bu çok yönlü (şair, mimar grafik tasarımcı, tipografist, yazar, ressam, savaş muhabiri,

heykeltraş vb.) öncü sanatçılar birbirlerinden ve akımlardan etkilenmiş yıllar geçtikçe amaçlarına giden yöntemlerde değişikliklere gitmişlerdir. Örneğin önceleri Dadaizm akımının öncülerinden olan Kurt Schwitters, El Lissitzky ve Theo van Doesburg ile ortak çalışmalar yaparak Konstrüktivist akımlarından etkilenmiş, El Lissitzky, Kazimir Malevich'ten etkilenerek Süprematizm akımını benimsemeye başlarken, Dadacı şiirler yazan Theo Van Doesburg, De Stijl akımının öncülerindendir. Bu örnekte de görüldüğü gibi dönemin sanatçıları birbirlerinden etkilenmiş bu sayede düşünceleri değişmiştir. Bu akımlar birbiri içine girmiş ve özellikle Avrupa'yı ve Rusya'yı kasıp kavurmuştur. Aynı zamanda dönemin siyasi durumu da göz önüne alınca (Avrupa'da ve Rusya'da yoğun yaşanan dünya savaşlarının ve siyasetin yoğun etkisi) tüm bu sanatçıları değiştirmiştir. Tüm bu gelişmelerin ışığında dönemin sanatçıları bir düşünür ve kuramcı gibi cesur bir şekilde fikirlerini ifade etmiş manifestolar yazmış, yaptıkları deneysel çalışmalar ile yeni formlar üretmiş, tipografinin olasılıkları ile sınırları sonuna kadar zorlamışlardır. Bu çalışmaları yaparken mesaj daha hızlı ve güçlü bir şekilde nasıl iletilebilir? sorusuna cevap aramışlardır. Örneğin Alexander Rodchenko resmi ve heykeli bırakarak, mesajını tipografi aracılığıyla, yaptığı tasarımlarla iletmeye çalışmıştır. Rodchenko bu çalışmalarını sosyal sorumluluk gibi görüp bu yolla geniş kitlelere daha kolay ulaşabileceğini düşünmüştür.

Bütün bu akımları birçok yazar “Yeni Tipografi” başlığı altında toplamaktadır. Geleneksel tipografi ile kullanılan yazılar bilgilendirme görevini yerine getirmeye çalışırken, içeriği biçim ile daha etkili bir şekilde nasıl buluşturabiliriz sorunsalı düşünülmemiştir. Yeni Tipografi akımının öncüleri içeriği biçim ile güçlendirerek anlatmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda Marinetti'nin (Poem by Marinetti, Zang Tumb Tumb vb.), Kurt Schwitters'in (Merz 11, Typoreklame) veya Teo Van Doesburg'un Dada etkinliği için yaptığı çalışmalarda olduğu gibi içerik, sadece okunması gereken bir yazıdan daha farklı görselleştirilmiştir. Buradaki örneklerde veya verilebilecek yüzlerce tasarımda olduğu gibi tipografi görsel bir görünümle sadece bilginin görselleştirilerek okunması ve okutulmasının dışında biçimsel bir gösterge olmuştur. Kullanılan karakterler düşünce ve fikirleri ifade etmenin bir yolu olarak kullanılmıştır.

Girişte sorulan sorunun (İşlev mi önemli estetik mi?) cevabını, Yeni Tipografi akımı öncüleri yaptıkları çalışma ile, 'her ikisi de' diye cevaplamışlardır. Öyle ki tipografi sayesinde estetik bir çalışma işlevsel bir şekilde sunulabilmektedir.

KAYNAKÇA**1- Antik Kaynaklar:**

Mithr.: Appianus. *Appian's Roman History The Mithridatic Wars*. Trans.: Horace White, Ed.: T. E. Page, E. Capps, W. H. D. Rouse, L. A. Post, E.H. Warmington, The Loeb Classical Library, Macmillian Company, New York: 1962.

Syr. Appianus. *Appian's Roman History The Syrian Wars*. Trans.: Horace White, Ed.: E. Capps, W. H. D. Rouse, L. A. Post, E.H. Warmington, The Loeb Classical Library, Macmillian Company, New York: 1962.

Caes. Bell. Alex.: *Caesar, De Bello Alexandrino*. Trans: A. G. Way, The Loeb Classical Library, Cambridge University Press, London: 1955.

Cassius Dio. *Rhomaika/Dio's Roman History*. Trans.: Earnest Cary, Ed.: T. E. Page, E. Capps, W. H. D. Rouse, L. A. Post, E. H. Warmington, The Loeb Classical Library, Williman Heinemann, London: 1955.

Diodorus Siculus. *The Library of History-Bibliothèque Historique*, Eng. Trans.: Russel M. Geer, Ed.: T. E. Page, E. Capps v.d., The LOEB Classical Library, Harvard University Press, New York, 1947.

Marcus Iulianus Iustinus. *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus*, Trans.: J. C. Yardley, R. Develin, Scholar Press, Atlanta, 1994.

Justin. *Cornelius Nepos and Eutropius*, Trans.: John Selby Watson, Henry G. Bohn, London: 1853.

Granius Licinianus. *Grani Liciniani Reliquiae*. Ed.: N. Crinity, Leipzig: 1981.

Granius Licinianus. *Gai Grani Liciniani Annalium*. Ed.: Karl A. F. Pertz, Berlin: 1857.

Livius, *Ab Urbe Condita*. Tras.: B. O. Foster, Ed.: E. H. Warmington, The Loeb Classical Library, William Heinemann, London: 1967.

Memnon. *Memnon Herakleia Pontike Tarihi Peri Herakleias – De Rebus Heracleae*. Çev.: Murat Arslan, Odin Yayıncılık, İstanbul: 2007.

Polybios. *Historiai/The Histories*. Trans.: W. R. Paton, Ed.: E. H. Warmington, The Loeb Classical Library, William Heinemann, London: 1968.

Plinius. *Natural History*. Trans.: H. Rackham, Ed.: E. Capps, W. H. D. Rouse, L. A. Post, E. H. Warmington, The Loeb Classical Library, William Heinemann, London: 1961.

Plutarkhos. *Demetrios*. Trans.: Bernadotte Perrin, Ed.: E. Capps, T. E. Page, W. H. D. Rouse, The Loeb Classical Library, 9, William Heinemann, London: 1920.

Sallust. Trans.: J. C. Rolfe. Ed.: E. Capps, T. E. Apge, W. H. D. Rouse, The Loeb Classical Library, William Heinemann, New York: 1921.

Sallust. *Catiline's Conspiracy. The Jugurthine War, Histories*, Trans.: William W. Batstone, Oxford University Press, Oxford: 2010.

Strabon. *The Geography of Strabo*. Eng. Trans.: H. L. Jones, Harvard University Press, Ed.: T. E. Page, E. Capps v.d., The Loeb Classical Library, Cambridge: 1961.

Strabon. *Antik Anadolu Coğrafyası Geographika: XII-XIII-XIV*. Çev.: Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul: 1993.

Suetonius. *De Vitae Caesarum - Divius Iulius*, Trans.: J. C. Rolfe Ed.: J. C. Rolfe, The Loeb Classical Library, William Heinemann, New York: 1914.

2- Modern Kaynaklar:

Arslan, Murat. *Mithradates VI Eupator Roma'nın Büyük Düşmanı*. İstanbul: Odin Yayıncılık, 2007.

Ballesteros-Pastor, Luis. "Cappadocia and Pontus, Client Kingdoms of the Roman Republic from the Peace of Apamea to the Beginning of the Mithridatic Wars (188-89 B.C.)". *Altay Coşkun (Hrsg.), Freundschaft und Gefolgschaft in den Auswartigen Beziehungen der Römer (2. Jahrhundert v.Chr. - 1. Jahrhundert n.Chr.)*. Frankfurt am Main: Peter Lang Internationaler Verlag der Wissenschaften (2008): 45-63.

Ballesteros-Pastor, Luis. "Eupator's Unmarried Sisters: An Approach to the Dynastic Struggle in Pontus After the Death of Mithridates V Euergetes". *Anabasis 4* (2013): 61-72.

Ballesteros-Pastor, Luis. "The Meeting Between Marius and Mithridates and the Pontic Policy in Cappadocia-Marius ve Mithridates'in Buluşması ve Kappadokia'daki Pontos Politikası". *Cedrus II* (2014): 225-239.

Barat, Claire. "La Paphlagonie: histoire et peuplement". *L'Anatolie des peuples, des cités et des cultures (Ile millénaire av. J.-C.-Ve siècle ap. J.-C.) I*, H. Bru, G. Labarre (ed.), Presses Universitaires de Franche-Comté, Besançon. (2014): 149-164.

Bekker-Nielsen, Tønnes. *Urban Life and Local Politics in Roman Bithynia The Small World of Dion Chrysostomos. Black Sea Studies (BSS)*, 7, Aarhus: Aarhus University Press, 2008.

Bennett, William H.. "The Death of Sertorius and the Coin". *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*.10/4 (1961): 459-472.

Billows, Richard A.. *Kings and Colonists: Aspects of Macedonian Imperialism*, New York: Brill, 1995.

Bora, Ali. *Bithynia Bölgesi Tümülüsleri*. Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2015.

Boshnakov, K. *Pseudo-Skymnos (Semos von Delos?): Zeugnisse Griechischer Schriftsteller über den Westlichen Pontosraum*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2004.

Braund, David. "Royal Wills and Rome". *Papers of the British School at Rome* 51 (1983): 16-57.

Braund, D. C. *Rome and the Friendly King. The Character of Client Kingship*, New York: St. Martin's Press, 1984.

Brennan, T. Corey. *The Praetorship in the Roman Republic I-II*. Oxford: Oxford University Press, 2000.

Bunbury, Edward Herbert. "Orsabaris". *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*. 3: 62-63. *William Smith (ed.)*, Boston: Little Brown and Company, 1849.

Bunbury, Edward Herbert. "Nicomedes". *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*. 2: 1196-1198. *William Smith (ed.)*, Boston: Little Brown and Company 1867^a.

Bunbury, Edward Herbert. "Nysa". *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*. 2: 1218. *William Smith (ed.)*, Boston: Little Brown and Company, 1867^b.

Bunbury, Edward Herbert. "Laodice". *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*. 2: 718-719. *William Smith (ed.)*, Boston: Little Brown and Company, 1867^c.

Burstein, Stanley Mayer. *Outpost of Hellenism: The Emergence of Heraclea on the Black Sea*. London: University of California Press, 1974.

Carney, Elizabeth D. "Oikos Keeping: Women and Monarchy in the Macedonian Tradition". *A Companion to Women in the Ancient World*. Sharon L. James, Sheila Dillon (ed.), West Sussex: Blackwell Publishing Ltd., (2012): 304-315.

Cohen, Getzel. *The Hellenistic Settlements in Europe the Islands and Asia Minor*. Los Angeles: University of California Press, 1995.

Corsten, Thomas. "The Rôle and Status of the Indigenous Population in Bithynia". *Rome and the Black Sea Region, Black Sea Studies (BSS)*, 5, Tønnes Bekker-Nielsen (ed.), Aarhus: Aarhus University Press, (2005): 85-92.

Cramer, J. A. *A Geographical and Historical Description of Asia Minor I*. Amsterdam: A. M. Hakkert, 1971.

Çalık Ross, Ayşe. *Antik İzmit Nikomedia*. İstanbul: Delta Yayınları, 2007.

Dörner, Friedrich Karl. "Kios". *Der Kleine Pauly Lexikon der Antike Auf der Grundlage von Pauly's Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft (KIP)*. 3: 217. Konrat Ziegler, Walther Sontheimer (ed.), Stuttgart, Alfred Druckenmüller Verlag, 1969.

Dmitriev, Sviatoslav. "Cappadocian Dynastic Rearrangements on the Eve of the First Mithridatic War". *Zeitschrift für Alte Geschichte* 55/3 (2006): 285-297.

Erciyas, Deniz Burcu, *Wealth, Aristocracy and Royal Propaganda Under the Hellenistic Kingdom of the Mithradatids in the Central Black Sea Region of Turkey*, Leiden: Brill, 2006.

Elder, Edward. "Lycomedes". *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*. 2: 846. William Smith (ed.), Boston: Little Brown and Company, 1867.

Engels, David-Erickson, Kyle. "Apama and Stratonike: Marriage and Legitimacy". *Seleukid Royal Women: Creation, Representation and Distortion of Hellenistic Queenship in the Seleukid Empire*. A. Coşkun, A. McAuley (ed.), Stuttgart: Franz Steiner Verlag (2016): 39-68.

Errington, R. Malcolm. *Hellenistik Dünya Tarihi MÖ. 323-30*. Çev.: Gülşah Günata. İstanbul: Homer Kitabevi, 2017.

Foss, Clive F. W. "Paphlagonia". *The Oxford Dictionary of Byzantium*. 3: 1579. Alexander P. Kazhdan, Alice-Mary Talbot, Anthony Cutler, Timothy E. Gregory, Nancy P. Sevcenko (ed.), Oxford: Oxford University Press 1991.

Gabelko, Oleg L. "The Dynastic History of the Hellenistic Monarchies of Asia Minor According to the Chronography of George Synkellos". *Mithridates VI and the Pontic Kingdom, Black Sea Studies (BSS)*, 9, Jakob Munk Højte (ed.), Aarhus: Aarhus University Press (2009): 47-61.

Gabelko, Oleg L. "Bithynia and Cappadocia: Royal Courts and Ruling Society in the Minor Hellenistic Monarchies". *Hellenistic Court: Monarchic Power and Elite Society From Alexander to Cleopatra*, Andrew Erskine, Lloyn Llewellyn-Jones, Shane Wallace (ed.), London: Classical Press of Wales (2017): 319-342.

Geyer, Fritz. "Nikomedes". *Paulys Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft (RE)*. VII/1: 493-499, Georg Wissowa (ed.), Stuttgart: J. B. Metzlersche Buchhandlung, 1936.

Glew, D. G.. "The Cappadocian Expedition of Nicomedes III Euergetes, King of Bithynia". *Museum Notes American Numismatic Society (ANSMN)* 23 (1987): 23-55.

Habicht, Christian. "The Seleucids and Their Rivals". *The Cambridge Ancient History (CAH)*, 8, A. E. Astin, F. W. Walbank, M. W. Frederiksen, R. M. Ogilvie (ed.), Cambridge: Cambridge University Press (1989): 324-387.

Habicht, Christian. "On the Wars Between Pergamon and Bithynia". *The Hellenistic Monarchies: Selected Papers*. Ann Arbor: The University of Michigan Press (2006): 1-21.

Harris, B. F. "Bithynia Roman Sovereignty and Survival of Hellenism". *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*, II-7/2, H. Temporini, W. Haase (ed.), New York: Walter de Gruyter (1980): 857-901.

Harris, William V. *War and Imperialism in Republican Roma 327-70 BC*. Oxford: Clarendon Press, 1985.

Havelock, Christine Mitchell. *The Aphrodite of Knidos and Her Successors: A Historical Review of the Female Nude in Greek Art*, Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2010.

Head, Barclay Vincent. *Historia Numorum a Manual of Greek Numismatics*, Oxford: Clarendon Press, 1911.

Heinen, H. "The Syrian-Egyptian Wars and the New Kingdoms of Asia". *The Cambridge Ancient History (CAH)*, 7/1, F. W. Walbank, A. E. Astin, M. W. Frederiksen, R. M. Ogilvie (ed.), Cambridge: Cambridge University Press (1984): 412-445.

Hind, John G. F. "Mithridates" *The Last Age of the Roman Republic, 146-43 BC. - The Cambridge Ancient History (CAH.)* 9, J. A. Crook, A. Lintott, E. Rawson (ed.), Cambridge: Cambridge University Press (1992): 129-164.

Højte, Jakob Munk. "From Kingdom to Province: Reshaping Pontos after the Fall of Mithridates VI". *Rome and the Black Sea Region, Black Sea Studies (BSS)*, 5, Tønnes Bekker-Nielsen (ed.), Aarhus: Aarhus University Press (2005): 15-30.

Jones, A. H. M. *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Oxford: Clarendon Press, 1998.

Kalcyk, Hansjörg-Dörner, Friedrich Karl. "Cius". *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP)*, 3, Hubert Cancik, Helmuth Schneider (ed.), Boston: Brill (2003), 370-371.

Karttunen, Klaus-Harder, Mehl, Andreas-Harder, Ruth Elisabeth. "Laodice". *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP)*. 7: 228-232, Hubert Cancik, Helmuth Schneider (ed.), Boston: Brill, 2005.

Kınacı, Mesut. "I. Pharnakes'in Pergamon Krallığı'na Karşı Savaşı-Pharnaces I's War Against The Kingdom of Pergamon". *Cedrus* 2 (2014): 203-223.

Kınacı, Mesut. "Kral I. Prusias'ın Yayılmacı Politikası-King I. Prusias's Expansionist Policy". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 39 (2016): 27-43.

Lintott, Andrew. "Roman Empire and its Problems in the Late Second Century". *The Last Age of the Roman Republic, 146-43 BC. - The Cambridge Ancient History (CAH)*, 9, J. A. Crook, A. Lintott, E. Rawson (ed.), Cambridge: Cambridge University Press (1992), 16-39.

Lorber, Catharine C.-Arthur Houghton-Petr Veselý. "Cappadocian Tetradrachms in the Name of Antiochus VII". *The Numismatic Chronicle* 166 (2006): 49-97.

Luce, T. J. "Marius and the Mithridatic Command". *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 19/2 (1970): 161-194

Ma, John. "The Attalids: A Military History". *Attalid Asia Minor Money International Relations and The State*, Peter Thonemann (ed.), Oxford: Oxford University Press (2013): 49-82.

Madsen, Jesper Majbom. "The Ambitions of Mithridates VI: Hellenistic Kingship and Modern Interpretations". *Mithridates VI and the Pontic Kingdom, Black Sea Studies (BSS)*, 9, Jakob Munk Højte (ed.), Aarhus: Aarhus University Press (2009): 191-201.

Magie, David. *Roman Rule in Asia Minor*. Princeton: Princeton University Press, 1950.

Marek, Christian. *Stadt, Ära und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia. Istanbuler Forschungen, 39*, Tübingen: Ernst Wasmuth Verlag, 1993.

Marek, Christian. *Pontus et Bithynia: Die Römischen Provinzen im Norden Kleinasiens*. Mainz am Rhein: Verlag Philip von Zabern, 2003.

Marek, Christian. "Paphlagonia". *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP)*. 10: 477-479, Hubert Cancik, Helmuth Schneider (ed.), Boston: Brill, 2007.

Marek, Christian. "Hellenisation and Romanisation in Pontos-Bithynia: An Overview". *Mithridates VI and the Pontic Kingdom, Black Sea Studies (BSS)*. 9, Jakob Munk Højte (ed.), Aarhus: Aarhus University Press (2009): 35-46.

Marek, Christian. *Geschichte Kleinasiens in der Antike*. München: C. H. Beck Verlag, 2010.

Martínez-Lacy, Ricardo. "Fear as a Factor in Slave Revolts". *Fear of Slaves - Fear of Enslavement in the Ancient Mediterranean (Discourse, Representations, Practices) Rethymnon 4-7 November 2004*, Anastasia Serghidou (ed.), Besançon: Presses Universitaires de Franche-Comté (2007): 35-38.

Mattingly, H. "Athens Between Rome and the Kings: 229/8 to 129 B.C.". *Hellenistic Constructs Essays in Culture, History, and Historiography*, Paul Cartledge, Peter Garnsey, Erich S. Gruen (ed.), Los Angeles: University of California Press (1997): 120-144.

Mayor, Adrienne. *The Poison King The Life And Legend of Mithradates Rome's Deadliest Enemy*. Princeton: Princeton University Press, 2010.

McGing, Brian C. "The Date of the Outbreak of the Third Mithridatic War". *Phoenix* 38/1 (1984): 12-18.

McGing, Brian C., *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator King of Pontus*, Brill, Leiden, 1986^a.

McGing, Brian C. "The Kings of Pontus: Some Problems on Identity and Date". *Rheinisches Museum für Philologie (RhM)* 129 (1986^b): 248-259.

McGing, Brian C. "Subjection and Resistance: To the Death of Mithradates". *A Companion to the Hellenistic World*. Andrew Erskine (ed.), Oxford: Blackwell Publishing (2005): 71-89.

McGing, Brian C. "Mithridates VI Eupator: Victim or Aggressor?". *Mithridates VI and the Pontic Kingdom, Black Sea Studies (BSS)*, 9, Jakob Munk Højte (ed.), Aarhus: Aarhus University Press (2009): 203-216.

Michels, Christoph. *Kulturtransfer und Monarchischer 'Philhellenismus' Bithynien, Pontos und Kappadokien in Hellenistischer Zeit. Schriften zur politischen Kommunikation Bd. 4*, Göttingen: V&R Unipress, 2009.

Michels, Christoph. "Die Kleinkönigreiche Bithynien Pontos und Kappadokien". *Hellenistische Königreiche*, Kay Ehling, Gregor Weber (ed.), Darmstadt: Philip von Zabern (2014): 135-140.

Mitchell, Stephen. *Anatolia Land Men and Gods in Asia Minor I: The Celts and the Impact of Roman Rule*, Oxford: Clarendon Press, 2001.

Mitchell, Stephen. "Anatolia Between East and West The Parallel Lives of the Attalid and Mithridatid Kingdoms in Hellenistic Age". *Anadolu Araştırmaları* 17/1 (2010): 131-139.

Mørkholm, Otto. "The Coinages of Ariarathes VI and Ariarathes VII of Cappadocia". *Schweizerische Numismatische Rundschau (SNR)* 57 (1978): 144-163.

Ogden, Daniel. *Polygamy, Prostitutes and Death: The Hellenistic Dynasties*. London: Duckworth with The Classical Press of Wales, 1999.

Ogden, Daniel. "The Royal Families of Argead Macedon and the Hellenistic World". *A Companion to Families in the Greek And Roman Worlds*. Beryl Rawson (ed.), Oxford: Wiley-Blackwell Publishing Ltd (2011): 92-107.

Olbrycht, Marek Jan. "Mithridates VI Eupator and Iran". *Mithridates VI and the Pontic Kingdom, Black Sea Studies (BSS)*. 9, Jakob Munk Højte (ed.), Aarhus: Aarhus University Press (2009): 164-190.

Olbrycht, Marek Jan. "Subjects and Allies: The Black Sea Empire of Mithradates VI Eupator (120-63 BC) Reconsidered". *Recent Research on the Northern and Eastern Black Sea in Ancient Times Proceedings of the International Conference, 21st-26th April 2008, Krakow*. Ewdoksia Papuci-Wladyka, Michael Vickers, Jarosław Bodzek, David Braund (ed.), BAR International Series 2240, Oxford: Archaeopress Publishers of British Archaeological Reports (2011): 275-281.

Özgan, Ramazan. *Hellenistik Devir Heykeltraşığı II: Erken Hellenistikten Yüksek Hellenistiğe*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2016.

Öztürk, Bülent. "Kuruluşundan Bizans Devri Sonuna Kadar Tios Antik Kenti". *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 128 (2008): 63-78.

Perl, G. "Zur Chronologie der Königreiche Bithynia, Pontos und Bosphoros". *Studien zur Geschichte und Philosophie des Altertums*. J. Harmata (ed.) (1968): 299-330.

Pollit, J. J. *The Art of Ancient Greece Sources and Documents*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

Psoma, Selene. "War or Trade? Attic-Weight Tetradrachms from Second-Century BC Attalid Asia Minor in Seleukid Syria after the Peace of Apameia and their Historical Context". *Attalid Asia Minor Money International Relations and The State*. Peter Thonemann (ed.), Oxford: Oxford University Press (2013): 265-300.

Reinach, Th. *Mithridate Eupator König von Pontos*. Leipzig: Druck und Verlag von B.G. Tehner, 1895.

Reinach, Th. “Un nouveau roi de Bithynie”. *Revue Numismatique* 4/1 (1897): 241-260.

Robert, Thomas-Broughton, Shannon. “Paphlagonia”. *The Oxford Classical Dictionary*. N. G. L. Hammond, H. H. Scullard (ed.), New York: Clarendon Press, (1976^a): 777.

Robert, Thomas-Broughton, Shannon. “Nicomedes”. *The Oxford Classical Dictionary*. N. G. L. Hammond, H. H. Scullard (ed.), New York: Clarendon Press, (1976^b): 734.

Robert, Thomas-Broughton, Shannon. “Mithridates”. *The Oxford Classical Dictionary*. N. G. L. Hammond, H. H. Scullard (ed.), New York: Clarendon Press, (1976^c): 695-696.

Rostovtzeff, M. “Pontus, Bithynia and the Bosporus”. *The Annual of the British School at Athens* 22 (1918): 1-22.

Rostovtzeff, M.-Ormerod, Henry A.. “Pontus and Its Neighbours: The First Mithridatic War”. *The Roman Republic 133-44 BC. - The Cambridge Ancient History (CAH)*. 9, S. A. Cook, F. E. Adcock, M. P. Charlesworth (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, (1932): 211-260.

Rostovtzeff, M. *The Social and Economic History of the Hellenistic World I-II-III*, Oxford: Oxford University Press, 1941.

Ruge, Walther-Eduard Meyer-Karl George Brandis. “Bithynia”. *Paulys Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft (RE)*. III/1: 507-539, Georg Wissowa (ed.), Stuttgart: J. B. Metzlersche Buchhandlung, 1897.

Schmitz, Leonhard. “Paphlagonia”. *Dictionary of Greek and Roman Geography*. 2, William Smith (ed.), Boston: Little Brown and Company, (1870): 546-547.

Schottky, Martin. “Nicomedes”. *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP)*. 9: 734-737, Hubert Cancik, Helmuth Schneider (ed.), Boston: Brill, 2006.

Schottky, Martin. “Prusias II the Hunter”. *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP)* 12: 93, Hubert Cancik, Helmuth Schneider (ed.), Boston: Brill, 2008.

Schottky, Martin. “Zipoetes”. *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP)* 15: 935-936, Hubert Cancik, Helmuth Schneider (ed.), Boston: Brill, 2010^a.

Schottky, Martin. “Ziaelas”. *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP)* 15: 931, Hubert Cancik, Helmuth Schneider (ed.), Boston: Brill, 2010^b.

Sevin, Veli. *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2001.

Sherk, Robert K. *Rome and the Greek East to the Death of Augustus, Translated Documents of Greece and Rome*. E. Badian and Robert K. Sherk (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, 1993.

Sherwin-White, A. N. “Roman Involvement in Anatolia, 167-88 B.C.”. *The Journal of Roman Studies* 67 (1977): 62-75.

Sherwin-White, A. N. “Lucullus, Pompey and the East”. *The Last Age of the Roman Republic, 146-43 BC. - The Cambridge Ancient History (CAH), 9, J. A. Crook, A. Lintott, E. Rawson (ed.)*, Cambridge: Cambridge University Press (1992): 229-273.

Simonetta, B. “Notes on the Coinage of the Cappadocian Kings”. *The Numismatic Chronicle and Journal of the Royal Numismatic Society* 7/1 (1961): 9-50.

Soslu, Salih. “Kappadokia Krallığı'nda Siyasi Evlilikler İle Kurulan İttifaklar - The Alliances Established with Political Marriages in the Kingdom of Cappadocia”. *Tarih Araştırmaları Dergisi* 36/61 (2017): 9-29.

Strobel, Karl. “Bithynia”. *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP) 2: 677-679*, Hubert Cancik, Helmuth Schneider (ed.), Boston: Brill, 2003.

Strobel, Karl. “Prusias on Hypius”. *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World (BNP) 12: 93-94*, Hubert Cancik, Helmuth Schneider (ed.), Boston: Brill, 2008.

Summerer, Latife-Alexander von Kienlin. “Achaemenid Impact in Paphlagonia: Rupestral Tombs in the Amnias Valley”. *Achaemenid Impact in the Black Sea: Communication of Powers, Black Sea Studies (BSS), 11, Jens Nieling, Ellem Rehm (ed.)*, Aarhus: Aarhus University Press (2010): 195-221.

Sullivan, Richard D. *Near Eastern Royalty and Rome 100-30 BC*. Toronto: University of Toronto Press, 1990.

Tarn, W. W.-Griffith, G. T. *Hellenistic Civilisation*. New York: Meridian Books, 1964.

Thonemann, Peter. “The Attalid State 188-133 BC”. *Attalid Asia Minor: Money International Relations and State, Peter Thonemann (ed.)*, Oxford: Oxford University Press (2013): 1-47.

Van Oppen de Ruiter, Branko F. “Lagus and Arsinoe: An Exploration of Legendary Royal Bastardy”. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 62/1 (2013): 80-107.

Von Geisau, Hans-Volkman, Hans. “Laodike”. *Der Kleine Pauly Lexikon der Antike Auf der Grundlage von Pauly's Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft (KIP) 3: 479-482*, Konrat Ziegler, Walther Sontheimer (ed.), Stuttgart: Alfred Druckenmüller Verlag, 1969.

Volkman, Hans. “Morzios”. *Der Kleine Pauly Lexikon der Antike Auf der Grundlage von Pauly's Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft (KIP) 3: 1432*, Konrat Ziegler, Walther Sontheimer (ed.), Stuttgart: Alfred Druckenmüller Verlag, 1969^a.

Volkman, Hans. “Mithridates”. *Der Kleine Pauly Lexikon der Antike Auf der Grundlage von Pauly's Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft (KIP) 3: 1354-1359*, Konrat Ziegler, Walther Sontheimer (ed.), Stuttgart: Alfred Druckenmüller Verlag, 1969^b.

Volkman, Hans. “Nikomedes”. *Der Kleine Pauly Lexikon der Antike Auf der Grundlage von Pauly's Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft (KIP) 4: 118-121*, Konrat Ziegler, Walther Sontheimer (ed.), Stuttgart: Alfred Druckenmüller Verlag, 1972.

Waddington, W. H.-E. Babelon-Th. Reinach, *Recueil général des monnaies grecques et romaines de l'Asie Mineure I/2*, Paris: Ernest Leroux, 1925.

Wittke, Anne-Maria. "Exogamie, Hypergamie, Polygamie: Heiraten in Zeugnissen des frühen 1. Jahrtausends v. Chr. zu Kleinasien". *Interkulturalität in der alten Welt: Vorderasien, Hellas, Agypten und die vielfältigen Ebenen des Kontakts*, Robert Rollinger et al. (ed.), Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, (2010): 451-469.